



Helsetilsynet

TILSYN MED BARNEVERN,
SOSIAL- OG HELSETJENESTENE

Helse- og omsorgsdepartementet
Postboks 8011 Dep

0030 OSLO

DERES REF: / YOUR REF:

VÅR REF: / OUR REF:

DATO: / DATE:

2022/1331-3, 2A LIN

11. april 2022

Hørings svar til innhold i ny folkehelsemelding

Forslag til hørings svar fra Helsetilsynet om temaer i ny Folkehelsemelding

Helsetilsynet ser frem til ny folkehelsemelding våren 2023 med egen strategi for utjevning av sosiale helseforskjeller.

Helsetilsynet støtter at god folkehelse er en ressurs for den enkelte og for samfunnet, og at det er viktig å utjevne sosiale ulikheter i helse, bekjempe ensomhet og sikre gode og trygge helsetjenester.

Det bes om innspill på om de temaene som er foreslått i den nye meldingen er relevante, og om de dekker det store feltet folkehelse omfatter. Helsetilsynets oppfatning er at temaene favner mange av de utfordringer og muligheter som er på folkehelseområdet. Vi kommenterer nedenfor de vi anser som relevante, gitt Helsetilsynets rolle. Vi kommer i tillegg med forslag til ett nytt tema vi mener bør inn i meldingen.

Tilsynsmyndighetens rolle og erfaringer med folkehelsearbeidet

Vi deler oppfatningen om at forebyggende og helsefremmende arbeid må skje innen alle samfunnsområder og i flere sektorer og at det krever en felles innsats å fremme befolkningens helse og trivsel, forebygge sykdom, skade eller lidelse og beskytte befolkningen mot helsetrusler.

Statsforvalteren skal gjennom sine tilsynsoppgaver blant annet føre tilsyn med om kommunene oppfylder forpliktelsene i folkehelseloven og at de har nødvendig oversikt over helsetilstanden og faktorer som påvirker den. Helsetilsynets rolle som overordnet faglig tilsynsmyndighet, innebærer blant annet å forberede og legge til rette for de landsomfattende tilsynene som statsforvalteren gjennomfører.

Etter at loven trådte i kraft er det gjennomført to landsomfattende tilsyn med folkehelsearbeidet i kommunene. Det første tilsynet i 2014 hadde som målsetting å bidra til at kommuner (N=50) som ikke hadde satt i gang et løpende oversiktsarbeid, kom i gang med det, og at de som hadde startet et slikt arbeid utviklet det videre. I 2019 ble det gjennomført



tilsyn med hvordan kommunene (N=51) ivaretok sitt tilsynsansvar med miljørettet helsevern i barnehager og skoler.

De to tilsynene avdekker store forskjeller mellom kommuner. De viser at det er et forbedringspotensial på flere områder. Blant annet avdekket tilsynene svikt i ledelsens styring og oversikt, manglende rutiner på hva kommunene skulle følge med på, lite kompetanse om pålagte plikter, at oppgavefordelingen mellom sektorene i kommunen ikke er avklart, og svikt i selve gjennomføringen av kommunenes tilsynsoppgaver.

Et sammensatt felt som folkehelse krever gode strategier og styring, og utstrakt samarbeid. Mange beslutninger av betydning for folkehelsen, tas i andre sektorer og etater enn i helse. For Helsetilsynet er det viktig å påpeke at det er avgjørende at andre sektors ansvar for folkehelsen er tydelig og at den nye folkehelsemeldingen adresser dette. Helsetilsynet vil oppfordre departementet til å vurdere om dette ansvaret har en god nok rettslig forankring - også utenfor folkehelseloven.

Innspill på temaer foreslått i meldingen

Sosial ulikhet i helse

Helsetilsynet støtter at sosial ulikhet og følgene av det, får en fremtredende plass i folkehelsemeldingen. Vi vil understreke at arbeid mot sosial ulikhet krever et utstrakt samarbeid mellom flere sektorer, etater og fagmiljøer. Våre erfaringer er at det er sammensatte utfordringer som skaper og opprettholder disse forskjellene. Derfor er det viktig å ha kontinuerlig oppmerksomhet på hva som skaper ulikhetene.

Det er nødvendig å ha særlig søkelys på barn og unges situasjon. Det gjelder tjenester og tilbud til barn og unge generelt (som for eksempel, barnehage, helsestasjon, og skolehelsetjenesten) og til utsatte barn og unge spesielt. Det siste omfatter barn som blant annet lever i fattigdom, har kronisk/alvorlig syke foreldre, er i barnevernsinstitusjon/fosterhjem eller annen omsorg m.m. Vår erfaring viser at det er mange faktorer som gjør disse barna særlig utsatt. For dem er det nødvendig med innsats fra mange sektorer/fagmiljøer. Det å få resultater på folkehelseområdet krevet langsiktig satsing på samme måte som det gjør å utjevne de sosiale ulikhetene i helse. Det krever gode prioriteringer og tydelige mål og ikke minst et formalisert og forpliktende samarbeid. Disse forpliktelsene må være forankret hos lederne i de ulike sektorene i kommunen, og kjent for de som skal jobbe der.

Livet etter pandemien

Da koronapandemien traff Norge, ble det iverksatt inngripende tiltak for å redusere smitte. Smitteverntiltakene påvirket også helse- og velferdstjenestetilbudet, og har gitt konsekvenser for brukere og pasienter av sosiale tjenester, barnevern, helse- og omsorgstjenesten på alle tjenesteområder og nivåer. Ennå har man ikke full oversikt over konsekvensene - heller ikke på folkehelseområdet.

Helsetilsynets gjennomgang etter pandemien viser at statsforvalteren generelt var bekymret for konsekvensene av reduserte tjenester til utsatte og sårbare grupper, samt til pasienter og brukere som trenger sammensatte tjenester. Det nevnes spesielt funksjonshemmede, utsatte barn og unge, barn som trenger avlastningstjenester, gravide og nyfødte, eldre samt personer med utfordringer knyttet til rus og psykiatri. Videre påpekes det at det var færre henvisninger både til spesialisthelsetjenesten og kommunen/fastlegene, og færre som møter til konsultasjoner, særlig blant de sårbare gruppene.

Helsetilsynets innhenting av erfaringer fra andre sektorer/fagmiljøer viser at flere har uttrykt bekymring over at tilbudet i helsestasjonene, i form av konsultasjoner for noen grupper barn, ble redusert med opptil 90% under pandemien. Noen helsestasjoner hadde stengt. Dette er alvorlig tatt i betraktning helsestasjonenes rolle i det forebyggende helsearbeidet og som et viktig tiltak for å utjevne sosial ulikhet i helse.

Det er viktig at kunnskapsoppsummeringer og erfaringene fra pandemien, benyttes i utviklingen av folkehelsearbeidet.

Ny kunnskap og innovasjon

Helsetilsynet viser i denne sammenheng til vårt forslag om å ta økt helsekompetanse i befolkningen inn som et nytt og eget tema i meldingen (se eget punkt s. 4). Vi mener dette både er et innovativt tiltak og en mulighet til å få økt kunnskap om hva befolkningen kan om helse og forebygging - og styrke deres mulighet til å ta gode (og kunnskapsbaserte) valg.

God psykisk helse og livskvalitet

Helsetilsynet støtter målet om å styrke tilbudet innen psykisk helse og ser frem til at opptrappingsplanen for dette legges frem i 2023. Det har vært betydelige satsinger på bedre psykisk helse og gode helsetjenester til befolkningen over lang tid. Helsetilsynet støtter satsingen på brede, forebyggende tiltak for folkehelsen og i den sammenheng generell styrking av lavterskeltilbud i kommunene.

Slik vi ser det bør lavterskel tilbud til barn og unge, varierte og tilgjengelige fritids- og aktivitetstilbud for alle aldersgrupper, systematisk og forpliktende samarbeid med frivillige organisasjoner inngå i kommunenes planer. Erfaringer viser også at det å forebygge ensomhet har avgjørende betydning for den psykiske helsen og livskvaliteten. Det gjelder ikke bare barn og unge, men også eldre har hatt særlige utfordringer med dette.

Regjeringen er særlig bekymret for barn og unges psykiske helse. Selv om de fleste barn og unge i Norge har god psykisk helse og er fornøyde med livene sine, er det en sterk økning blant barn og unge som sier at de har psykiske utfordringer. Helsetilsynet støtter at det er viktig med gode forebyggende tiltak fra tidlig til voksen alder. Som nevnt tidligere er våre erfaringer at helsestasjon- og skolehelsetjenesten er et godt forebyggende tiltak, som sammen med andre tjenester og sektorer, bidrar i folkehelsearbeidet. Helsesykepleiere møter mange barn og unge gjennom barneår og ungdomstid, og kan gjennom god veiledning og råd være med på å støtte og veilede, men ikke minst normalisere mange av de utfordringene barn og unge møter.

Ny kunnskap og innovasjon

Helsetilsynet viser i denne sammenheng til vårt forslag om å legge økt helsekompetanse i befolkningen inn som eget tema i meldingen. Den strategien som foreligger («Strategi for økt helsekompetanse i befolkningen», 2019-2023) samt helsedirektoratets kartlegging («Befolkningens helsekompetanse», 2021) kan benyttes som et utgangspunkt for å utarbeide tiltak for hvordan den enkeltes kompetanse på å forebygge sykdom og ta gode valg kan realiseres. Tiltakene kan legges inn som en naturlig del av kommunenes strategi og gjenspeiles i planer og rutiner.

Folkehelsearbeid i kommunene og strukturelle virkemidler i folkehelsearbeidet

Våre erfaringer fra tilsyn viser at det er viktig at kommunens rolle i folkehelsearbeidet er tydelig og forstått, og at kommunene etablerer gode oversikter som gjør det mulig å følge med på folkehelseiltakene og status i egen kommune. Fra Helsetilsynets side er det viktig å

presisere at et overordnet tilsyn med folkehelsearbeidet er viktig slik at kommunene skal kunne oppfylle sine lovpålagte plikter. Det krever at rollene og ansvaret til kommunene og tilsynsmyndigheten er tydelig beskrevet og avklart. Helsetilsynet mener at dette må komme tydelig frem i den nye meldingen. Hvorvidt det krever endringer i lovverket, slik det spørres om bør utredes. Dersom tilsynets rolle og oppgaver skal vurderes i meldingsarbeidet, ønsker Helsetilsynet å delta aktivt i arbeidet.

Nytt tema: «Økt helsekompetanse i befolkningen»

Helsetilsynet ønsker å fremheve betydningen av å styrke den enkeltes helsekompetanse. I den sammenheng viser vi til Helse- og omsorgsdepartementets: Strategi for å øke helsekompetansen i befolkningen 2019-2023 og Helsedirektoratets rapport: Befolkningens helsekompetanse (2021)

Strategien er utarbeidet for å heve pasienter og befolkningens kunnskap om egen helse. Målet er at flere i større grad kan ta ansvar for å ivareta helsen på en god måte og derved ta sunne og gode valg. Strategien fremhever særlig den enkeltes mulighet til å ta beslutninger om livsstilsvalg, sykdomsforebyggende tiltak, egenmestring av sykdom og bruk av helsetjenestene. Helsetilsynet mener en slik satsning er viktig fordi befolkningen i større grad kan være aktive deltakere i det kontinuerlige folkehelsearbeidet. I strategien understrekes det også at helsekompetanse som tema bidrar til diskusjoner om bærekraftige helsetjenester, bedre ressursutnyttelse og ikke minst er det et særdeles viktig tiltak for å utjevne sosial ulikhet i helse.

Vi ser i denne sammenhengen også til Helsedirektoratets rapport om befolkningens helsekompetanse, Den presenterer et overordnet bilde av befolkningens selvrapporterte helsekompetanse (N=6000). Resultatene er interessante og viser blant annet at en vesentlig andel i befolkningen har varierte utfordringer med å forholde seg til helseinformasjon. Dette gjelder digital helsekompetanse, kompetanse i å navigere i helsevesenet, og ferdigheter i å kommunisere med helsepersonell. I tillegg belyser rapporten sammenhenger mellom befolkningens helsekompetanse og helsekostnader, produktivitet og samfunnsøkonomi.

Helsetilsynet mener at det er av stor betydning for å oppnå resultater i folkehelsearbeidet at helsekompetansen i befolkningen øker. På folkehelseområdet vil dette bidra til at den enkeltes ansvar for egen helse blir tydeligere, og ikke minst vil det gjøre flere i stand til å ta kunnskapsbasert valg. Vi mener følgende utdrag fra rapportens sammendrag understreker dette:

«Alt i alt kan resultater i rapporten peke på utviklingsmuligheter (effekt mål), hvilken innvirkning enkelte funn kan ha på fremtidens helsepolitikkutforming og nasjonale folkehelsesatsninger (både universelle og målrettede tiltak), og prioritering av forskning rettet mot grupper med lav helsekompetanse»

Helsetilsynet anbefaler at helsekompetanse legges inn som et eget tema i den nye folkehelsemeldingen og at de dataene man nå har, operasjonaliseres og benyttes.

Med hilsen

Jan Fredrik Andresen
direktør

Lisbeth Normann
seniorrådgiver

Brevet er godkjent elektronisk og sendes derfor uten underskrift

Saksbehandler: Lisbeth Normann, e-post: lin@helsetilsynet.no